

SZEMLE

LÁZOK KLÁRA

MEGFIGYELT LELKEK

Denisa Bodeanu és Novák Csaba Zoltán: *Az elnémult harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban, Pro Print Könyvkiadó, Csík-szereda, 2011, 322 oldal*

A közbeszéd szintjén nagyon sokat foglalkozunk egyház és Securitate kapcsolatával, az egyház – állambiztonsági szervek – rommagyar társadalom hármass viszonyrendszerével, de mindeddig nagyon kevés olyan történelmi munka látott napvilágot Romániában, amely valóban érdemben hozzányúlt ehhez a kényes kérdéshez. Kényes ez a téma a történész számára, főként azért, mert fel kell vállalnia annak ódiumát, hogy a kommunista időszakban kétszeresen is kisebbségi helyzetben lévő közösség kollektív emlékezetében legfőbb megtartóként megélt pillért mezteleníti le.

Az elmúlt évek egyháztörténettel kapcsolatos kutatásai kevésbé érintették ezt a kérdést, inkább intézménytörténetet próbáltak nyújtani, illetve a háború utáni időszak kiemelkedő egyházi személyiségeit vizsgálták. Stefano Bottoni MAT monográfiájában¹ ugyan szentelt egy fejezetet a katolikus egyház és a párt közötti viszony bemutatásának, illetve Olti Ágoston elvégezte a CNSAS egyháztörténelmi forrásainak osztályozását, de az állambiztonsági szervek és az egyház kapcsolatának vonatkozásában konkrét esettanulmány mindeddig nem készült.

Hogyan lehet objektíven tárgyalni ezt a kérdést? Képet lehet adni erről a hármass viszonyrendszeréről anélkül, hogy *személyes* kérdéseket érintenénk, és ugyanakkor anélkül, hogy sérelmi történetet íránk? Melyek azok a történész rendelkezésére álló eszközök és formák, amelyek megfelelőek egy ilyen, nagyon közeli múltat feltáró kutatáshoz? Ez az egyik alapkérdés, amelyre választ vár a szakmabeli, amikor felüti ezt a könyvet.

Műfajilag a kötet a László Márton által elindított állambiztonsági forráskiadványok sorába illeszthető be. László Márton *Magyarhermány kronológiája*² című (nemcsak) forráskötetében a magyarhermányi paraszttörténelmiségire, Máthé Jánosra vonatkozó megfigyelési jegyzőkönyveket elemezve, képet próbált nyújtani a Securitate apparátusának működéséről, tartalommal megtöltve az addigi, csak definíció szinten ismert állambiztonsági tevékenység- és dosszié-típus elnevezéseket. Ugyanakkor a jegyzőkönyvekből, illetve a Máthé János hagyatékából közölt további anyagokból kirajzolódott egy másik kép is, az erdélyi magyar falu társadalomképe alakulása a második világháború után.

Novák Csaba Zoltán és Denisa Bodeanu szerzőpáros figyelmesen egyen-súlyozva az érzékenységek közt a kirívó egyéni történet, Pálfi Géza megfigye-

lésének esete felől az egész katolikus egyház állambiztonsági megfigyelésének mechanizmusát próbálta meg felgöngyöltíteni, bemutatni. Bár e történet csak kis mozaikdarabkája az erdélyi katolikus egyház történetének, de a kutatók megadják azokat az alaptámpontokat, amelyekre építhetnek a további munkák.

Forráskiadványról beszélünk, a könyv törzsanyagát Pálfi Géza katolikus pap, tanár lehallgatási jegyzőkönyvei és a róla készült állambiztonsági jelentések, illetve állambiztonsági munkatervek képezik. Ezt egészítik ki azok az interjúk, amelyek főként a megfigyelés történetére, illetve Pálfi gyanús körülmények között végbement elhalálzására fókuszálnak.

A források egyrészt egy egyéni történetet tárnak elénk, Pálfi Géza húszéves papi életének történetét, egy olyan ember történetét, aki minden körülmények között csendesesen kitartott eszményei és hite mellett. Ugyanakkor ezekből az iratokból az erdélyi katolikus egyházon belül létező főbb irányvonalak is kirajzolódnak. Ez az a periódus, a hetvenes–nyolcvanas évek, amikor a román pártvezetés, a Kádár-rendszerhez hasonlóan, egy olyan katolikus elitet próbált „kitermelni”, amely valamennyire vállalja a hatalommal való együttműködést. Ennek érdekében kétirányú tevékenységet folytatott: egyrészt igyekezett elszigetelni a disszidens csoportokat, másrészt előtérbe hozni az együttműködőket. A katolikus egyházban épp végbemenő megújulási folyamat, amely generációs problémaként is jelentkezett az erdélyi katolikus papságon belül, csak hangsúlyozta ezt a törésvonalat, amelyre előszeretettel épített a Securitate.

Harmadsorban a bemutatott források alapján az állambiztonsági szervek egyházakkal szembeni stratégiáinak változásait is végigkövetheti az olvasó, a hatvanas évek második felétől a rendszerváltásig.

A kötet mintegy harmadát kitevő bevezető tanulmány ezeket a tematikákat bontja ki, helyezi kontextusba, mondhatnánk koncentrikus körökön keresztül közelíti meg a tárgyalt kérdést. A hatvanas–hetvenes évek magyarságpolitikájának, illetve az állambiztonsági dossziékban szereplő magyar kérdés ismertetését követően a két kutató a Római Katolikus Egyház helyzetét pozícionálta ebben a sűrű szövetben, illetve kitért a Securitate felhasznált módszertanának részletes ismertetésére.

A körök Pálfi Géza esetének ismertetésével, illetve az állambiztonsági szervek ez ügyben alkalmazott módszertanának következetes leírásával szűkülnek, egyre szorosabbá válva. „Mondd el, mi foglalkoztat, és én melletted leszek” – írta egy bizalmas levélben Pálfi Gézának a paptárs, akit a kívülről szemlélő kutató/olvasó viszont már Pista informátorként ismerhet meg. Ez talán a kulcsmondata a könyv Pálfi Gézáról szóló esettanulmányának, ez az a mondat, amely leginkább kifejezi az informátori hálózatok beépülését a mindennapi társas kapcsolatok szöveteibe. Ez az a mondat, amely leginkább érzékelteti a helyzet súlyosságát, azt, amikor már nemcsak a maga tárgyi vo-

natkozásában figyelik a célszemély életét, cselekedeteit, hanem a megfigyelés interiorizálódik, a legbelsőbb szinteket is elérve.

Jelentősen bővíti a forráskiadvány felhasználóinak körét a CD-n csatolt dokumentumfilm, amelyet Maksay Ágnes és a Videopontes Stúdió készített a szerzők szakmai segítségét felhasználva. A film amellett, hogy dramatizálni próbálja a szomorú történet egy-egy fontos mozzanatát, megszólaltatja annak néhány fontos szereplőjét, életet, hangot társítva a források és a tanulmány szárazabb, szakmai nyelvezetéhez.

Külön erénye a kiadványnak, hogy Novák Csaba Zoltán és Denisa Bo-deanu ténylegesen kutatópárosként valósították meg az együttműködést a kutatómunka és a bevezető tanulmány szintjén, ugyanakkor ragaszkodtak a forráskiadvány kétnyelvű megjelentetéséhez. Fontos ez azért, mivel a kisebbségi társadalom-erdélyi egyház-hatalom hármass viszonyrendszerének megértése valahol elengedhetetlen a mai romániai magyar valóság komplexitásának átlátásához is.

Jegyzetek

¹ BOTTONI, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*, Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

² LÁSZLÓ Márton: *Máthé János. Magyarhermány kronológiája (1944–1964)*, Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.